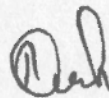

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

ОСТРОВСЬКА Людмила Анатолівна

**НЕПРЯМІ (ПОХІДНІ) ПОЗОВИ:
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД
ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ**

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник кандидат юридичних наук, професор
ЧЕРВОНІЙ Юрій Семенович,
Одеська національна юридична академія,
завідувач кафедри цивільного процесу

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
академік Академії правових наук України
ЛУЦЬ Володимир Васильович,
Академія муніципального управління
Міністерства освіти і науки України,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін;

кандидат юридичних наук, професор,
МІНЧЕНКО Раїса Миколаївна,
Міжнародний гуманітарний університет,
завідувач кафедри цивільного та господарського
права та процесу

Захист відбудеться 14 квітня 2008 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «12» березня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Музиченко П.П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В Україні актуальним є завдання поліпшення захисту прав власності та прав інвесторів. Одним з найважливіших аспектів цієї проблеми є необхідність ефективного правового захисту учасників юридичних осіб у відносинах з особами, які здійснюють управління такими юридичними особами. За відсутності ефективного захисту таких учасників, у тому числі тих, які не мають контролю за юридичною особою, не є можливим довготерміновий розвиток фондового ринку в Україні.

Законодавства та практика багатьох зарубіжних країн, зокрема США, Великої Британії, Японії, Франції та ін., виробили механізм похідного позову як одного з важливих засобів правового захисту акціонерів. У цих країнах учасники юридичної особи, як правило, ті, що не мають більшості у капіталі юридичної особи, можуть подати позов від імені юридичної особи до осіб, які входять до складу органів управління юридичної особи у разі зловживань таких управляючих, які завдали шкоди юридичній особі. Такий засіб правового захисту інтересів юридичної особи від порушень осіб, які здійснюють керівництво нею, отримав назву похідного позову.

Похідний позов є важливим засобом захисту акціонерів, які складають меншість у компанії, від порушень з боку менеджменту та великих акціонерів, які намагаються використати компанію виключно як свою власність за рахунок меншості. Захист меншості від такої поведінки великих акціонерів та менеджменту є одним із головних соціальних та економічних функцій похідного позову у багатьох країнах. Цей механізм визнається практично в усіх країнах з розвиненими ринками капіталу, зокрема фондовими ринками. Конструкція похідного позову визнається у тій чи іншій формі та є, у сукупності з іншими факторами, ефективним важелем захисту інвесторів у цих країнах та, відповідно, фактором розвитку інвестиційної діяльності.

Порівняльне дослідження цього досвіду, обґрунтування можливостей його використання в Україні, враховуючи особливості вітчизняного законодавства та практики, є актуальним. Вивчення проблематики похідного позову є тісно пов'язаним із загальною проблематикою позову в науці цивільного процесуального права, вивченням питань класифікації позовів. Дослідження цих проблем, зокрема з використанням порівняльної методології, розвивали такі автори, як В.Н. Щеглов, Е.М. Мурадян, В.Г. Тихиня, В.В. Ярков, Г.Л. Осокіна, П.В. Логінов, Н.С. Батасва, В.К. Пучинський, І.В. Решетнікова.

Важливою проблемою, пов'язаною з питаннями похідного позову, є питання судового захисту прав акціонерів та учасників інших юридичних осіб. На цю проблематику звернули увагу В.В. Луць, І.В. Спасибо-Фатеева, А.В. Смітюх, Т.В. Степаненко, Р.М. Мінченко, В.М. Кравчук, О. М. Роднова.

Враховуючи високий ступінь розвитку інституту похідного позову у Сполучених Штатах Америки, цій темі присвячено дослідження провідних американських вчених-юристів, зокрема Марка Ро, Дугласа Бренсона, Роберти Романо, Маргарет Блер, Лінн Стаут, Джона Кофі, Дебори Демотт.

Із часу прийняття Цивільного кодексу Російської Федерації в Росії визнається право учасників юридичних осіб подавати позови до осіб, які здійснюють управління юридичною особою, у разі завдання їй шкоди. Враховуючи ці зміни в російському законодавстві, ряд російських авторів, зокрема В.В. Ярков, О.І. Чугунова, Н.К. М'ясникова, Г.О. Аболонін, П.П. Колесов певним аспектам теорії похідного позову присвятили свої роботи. Зокрема, В.В. Ярков у ряді своїх праць досліджував конструкцію похідного позову, запроваджену реформованим російським цивільним законодавством. Цьому було присвячено і комплексне дисертаційне дослідження О.І. Чугунової.

Чинне законодавство України не визнає можливості подання похідних позовів в Україні. На це вказують, зокрема, положення Цивільного процесуального кодексу України 2004 року. У той же час окремі норми законодавства, розглянуті в дисертаційному дослідженні, допускають можливість подання позовів, які мають деякі ознаки похідних. Судова практика також знає численні випадки подання подібних позовів. У зв'язку з цим до тематики похідних позовів у вітчизняному та порівняльному контексті зверталися у недавніх дослідженнях та публікаціях вітчизняні автори Ю.Ю. Попов, А.П. Колупаєв, А.П. Єфименко.

Але жодне із цих досліджень не було присвячено детальному аналізу теорії та практичних питань застосування похідного позову, його зв'язку з вирішенням проблеми розподілу власності та контролю в сучасних корпораціях і вивченню перспектив та можливостей використання похідного позову в Україні. Усі названі автори лише лапідарно розглядають питання похідних позовів в рамках досліджень, цілком присвячених іншим темам. Крім того, в них відсутній аналіз явища похідного позову у його історичному контексті, порівнянні практики застосування цих позовів у різних країнах, та можливості запровадження цього інституту в Україні.

Теоретичну основу дослідження складають праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі цивільного права та цивільного процесу Г.О. Аболоніна, Н.С. Батаєвої, А.П. Єфименка, Т.В. Степаненко, В.М. Кравчука, Н.К. М'ясникової, О.В. Петнікової, В. К. Пучинського, І.В. Решетнікової, О. М. Роднової, О. Н. Сирородової, В.В. Луця, А.В. Смігоха, І.В. Спасибо-Фатєєвої, О.І. Чугунової, В.Н. Щеглова, В.В. Яркова, Марка Ро, Дугласа Бренсона, Роберти Романо, Маргарет Блер, Лінн Стаут, Джона Кофі, Дебори Демотт та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною науково-дослідної теми Одеської національної юридичної академії „Традиції та новації у сучасній українській державності і правовому житті” на 2006 – 2011 роки (державний реєстраційний

номер 0106U004970). У межах цієї теми автором проведено дослідження науково-дослідної теми „Традиції та новації у цивільному процесуальному праві України, нотаріальній практиці та в науці правова статистика”, яка розробляється на кафедрі цивільного процесу відповідно до плану науково-дослідної роботи Одеської національної юридичної академії на 2006 – 2011 роки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретичних і практичних питань правового регулювання похідних (непрямих) позовів за законодавством зарубіжних країн, можливого місця та доцільності таких позовів в теорії та практиці українського цивільного процесу, розробка пропозицій щодо удосконалення законодавства у цій сфері.

Для досягнення цієї мети в дисертаційній роботі вирішувалися такі завдання:

визначити поняття похідного (непрямого) позову та його місця в системі позовного захисту та теорії позову;

проаналізувати законодавство та судову практику зарубіжних країн, зокрема країн з розвиненою ринковою економікою та Росії, що стосуються питань подання похідних позовів;

розглянути питання щодо можливого впливу похідних (непрямих) позовів з урахуванням аналізу зарубіжного досвіду;

обґрунтувати пропозиції з удосконалення правового регулювання можливості подання похідних (непрямих) позовів в Україні.

Об'єктом дослідження є похідний (непрямий) позов як різновид позову та засіб правового захисту.

Предметом дослідження є регулювання питань подання та розгляду похідних (непрямих) позовів в законодавствах зарубіжних країн та правові норми, які визначають можливість застосування цього різновиду позову в Україні, шляхи можливого удосконалення законодавства України у цій сфері.

Методи дослідження. Дослідження ґрунтується на застосуванні комплексу загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Методологічною основою дисертаційного дослідження є загальнонауковий діалектичний метод, використання якого дозволило комплексно вивчити проблеми похідного позову у зарубіжному праві та в Україні, розвитку цього інституту. За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано стан законодавств та судову практику США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Австрії, Японії та Ізраїлю, який дозволив виділити основні характеристики правового регулювання подання похідних позовів у зарубіжних країнах, та деяких аспектів цього зарубіжного досвіду, які доцільно використати у покращанні українського законодавства. Метод історичного аналізу дозволив розглянути питання виникнення та розвитку інституту похідного позову у зарубіжному законодавстві, а також розвиток законодавства та судової практики України, які стосуються подання похідних позовів та факторів, які

вплинули на цей процес. Використання системно-функціонального методу дозволило здійснити дослідження основних аспектів ролі похідних позовів у регулюванні управління великими комерційними підприємствами у країнах з розвинутою ринковою економікою та в Україні, місця похідного позову в системі позовного захисту цивільних прав та теорії позову, а також можливої ролі похідних позовів у системі регулювання відносин між власниками, кредиторами юридичних осіб, з одного боку, та особами, які здійснюють управління такими юридичними особами – з іншого. Для визначення та уточнення основних понять у сфері похідного позову використовувався метод абстрагування. Для здійснення аналізу сучасного стану законодавства, що стосується питань подання похідних позовів, розробки пропозицій щодо шляхів удосконалення цього законодавства та практики його застосування використовувався формально-логічний метод.

Емпіричну базу дослідження склали Конституція та закони України, інші нормативно-правові акти, судова практика України, зарубіжні законодавства та зарубіжна судова практика, спеціальна зарубіжна та вітчизняна наукова література, в якій досліджуються проблеми, що стосуються питань подання та розгляду похідних (непрямих) позовів. У рамках цього дослідження здійснено систематичний аналіз даних Державного реєстру судових рішень з приводу позовів учасників господарських товариств та кредиторів юридичних осіб, опублікованих рішень Верховного Суду України із цих питань.

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що дисертація є першим комплексним порівняльним дослідженням проблематики похідних (непрямих) позовів у законодавстві та практиці зарубіжних країн та України. Вперше в науці українського цивільного права та процесу здійснено комплексний теоретичний аналіз поняття похідного (непрямого) позову та його можливого місця в системі позовного захисту цивільних прав.

В результаті здійсненого дослідження на захист виносяться такі нові або ті, що містять елементи новизни, положення:

уперше:

сформульовано висновок про можливість розгляду непрямих (похідних) позовів юридичних осіб як різновиду позову в теорії позову та засобу захисту прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку посадових осіб їх органів управління;

надано визначення похідного позову, який у дослідженні визначається як правовий засіб захисту, що дозволяє учасникам або кредиторам юридичної особи заявляти та підтримувати позови в інтересах юридичної особи, якщо юридична особа не ініціює розгляд самостійно, в силу зацікавленості осіб, які входять до складу органів управління юридичної особи або контролюють такі органи управління в операціях, які стали підставою для подання позову;

запропоновано внесення зміни до низки чинних законодавчих актів, зокрема Цивільного кодексу України і Закону України „Про господарські товариства”, що передбачають обмежену можливість подання позовів учасниками і кредиторами юридичних осіб на захист інтересів таких юридичних осіб, та механізми попередження зловживання правом позову дрібними учасниками юридичних осіб;

системно досліджено норми чинного ЦПК України та ЦПК України 1963 року, інші норми чинного законодавства України, які регулюють питання подання позовів, що мають ознаки непрямих позовів, положення рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року у справі про охоронюваний законом інтерес у регулюванні питань, які стосуються можливості подання похідних позовів в Україні, вирішення цих питань у законопроектах про акціонерні товариства;

обґрунтовано тезу про важливість цього інституту для ефективного розвитку інвестиційної активності та фондового ринку, захисту прав учасників юридичних осіб та кредиторів у зарубіжних країнах, а також про потенційно значну роль похідного позову у разі запровадження належного правового регулювання, у зміцненні захисту прав інвесторів, учасників та кредиторів юридичних осіб в Україні;

удосконалено:

механізм регулювання подання позовів учасниками та кредиторами юридичних осіб в інтересах таких юридичних осіб на основі змін, запропонованих до Цивільного кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Закону України „Про господарські товариства”;

доповнено та конкретизовано положення нормативних актів, зокрема Цивільного кодексу України та Закону України „Про господарські товариства” щодо підстав та процедури відповідальності посадових осіб органів управління юридичних осіб за шкоду, заподіяну юридичній особі;

набуло подальшого розвитку:

пропозиція щодо класифікації позовів за ознакою інтересу, що підлягає захисту на: особисті позови (тобто позови у власних інтересах осіб, які їх подають), позови в інтересах інших визначених осіб та групові позови (тобто позови в інтересах невизначеного кола осіб).

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що його положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – при подальшій розробці проблематики похідних позовів;

сфері правотворчості – для удосконалення чинного законодавства, а саме – чинного законодавства у сфері цивільного права та процесу, законодавства про господарські товариства;

правозастосовчій діяльності – для удосконалення підходів до подання та розгляду позовів про відповідальність членів органів управління юридичних осіб за

шкоду, заподіян у юридичній особі, подання позовів про визнання правочинів юридичної особи недійсними;

навчальному процесі – при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників з дисципліни „Цивільний процес України”.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на: міжнародній науковій конференції „Верховенство права в адвокатській діяльності” Академії адвокатури України (Київ, 2007), міжнародній науково-практичній конференції „Визначальні тенденції генезису державності і права” (Миколаїв, 2007), 9-й (61-й) звітній науковій конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу ОНЮА (Одеса, 2006), 10-й ювілейній звітній науковій конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу „Правове життя сучасної України” (Одеса, 27 – 28 квітня 2007).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дисертаційної роботи знайшли відображення у чотирьох статтях, три з яких опубліковані у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України, та одна – у збірнику матеріалів науково-практичної конференції.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та одного додатку. Загальний обсяг дисертації становить 187 сторінок, у тому числі 22 сторінки списку використаних джерел, що вміщує 261 найменування, додаток – 6 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовуються актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначаються ступінь її наукової розробки, об'єкт та предмет, мета та завдання дослідження, аргументується його наукова новизна, формуються методологічні та науково-теоретичні основи роботи, зазначаються теоретичне та практичне значення положень роботи, які виносяться на захист, наводяться дані про апробацію результатів дослідження, його обсяг і структуру.

Розділ 1. „Поняття непрямих (похідних) позовів та їхнє місце в теорії позову” складається з трьох підрозділів і присвячений загальнотеоретичним питанням позову та видам позовів у науці цивільного процесу, похідного позову, визначенню його місця в теорії та класифікації позовів. Розглядаються основні характеристики похідних позовів як засобу правового захисту та наводяться основні можливі класифікації похідних позовів.

У підрозділі 1.1. „Поняття та види позовів в теорії цивільного процесуального права” наведено загальний огляд сучасного стану теорії позову в науці цивільного процесуального права. Основну увагу приділено поняттю позову, його видам та класифікації. Здійснено аналіз літератури та основних дискусійних

питань у науці цивільного процесуального права із зазначених питань з метою визначення потенційного місця похідного (непрямого) позову в теорії позову та серед видів позовів.

У підрозділі 1.2. „*Поняття непрямих (похідних) позовів та їх місце в теорії позову*” міститься аналіз поняття непрямого (похідного) позову. Розглянуто визначення непрямого (похідного) позову, запропоновані в зарубіжній, зокрема російській, та вітчизняній літературі. Указується на тотожність понять „непрямий” та „похідний” позов. Запропоновано тезу про те, що поняття „похідного” позову найкраще відображає сутність цього правового явища. Обґрунтовано визнання в українській науці цивільного процесуального права класифікації позовів за природою інтересу, який підлягає захисту, на:

особисті позови, що спрямовані на захист позивачем власних інтересів, коли позивач є учасником спірного матеріального правовідношення та безпосереднім вигодонабувачем за судовим рішенням;

позови на захист публічних інтересів, що спрямовані на захист в основному майнових прав держави, територіальної громади або інтересів суспільства;

позови на захист інших осіб, що спрямовані на захист не самого позивача, а інших осіб, коли позивач в силу закону уповноважений на порушення справи в інтересах цих осіб, у яких вигодонабувачем є особа, чий інтерес захищають в суді, та яка є учасником спірного матеріального правовідношення;

позови про захист невизначеного кола осіб, так звані групові або колективні позови. Ці позови дозволяють захищати інтереси великої групи осіб, персональний склад якої є невідомим на момент порушення справи одному чи кільком членам цієї групи, без спеціального повноваження збоку інших членів групи;

похідні позови.

При цьому підкреслено, що не всі види зазначених позовів за природою інтересу, який підлягає захисту, є можливими відповідно до чинного законодавства України. У той же час аргументується необхідність використання зазначеної класифікації у вітчизняній науці цивільного процесу з метою розгляду можливих шляхів покращання вітчизняного законодавства.

На підставі аналізу визначень похідних позовів та їх основних характеристик, які запропоновані в російській науці цивільного процесу та зарубіжних дослідженнях, запропоновано визначення похідного (непрямого) позову як правового засобу, який дозволяє заявляти та підтримувати позови в інтересах юридичної особи її учасникам або кредиторам, якщо юридична особа не ініціює розгляд самостійно через зацікавленість осіб, які входять до складу органів управління юридичної особи або контролюють такі органи управління в операціях, які стали підставою для подання позову.

У підрозділі 1.3. „Основні характеристики та види непрямих (похідних) позовів” зазначено головні ознаки, які характеризують похідні позови у зарубіжному, зокрема російському, законодавстві.

Зазначається, що найважливішою ознакою похідних позовів за законодавствами країн, де ця категорія позовів є загальновизнаною, є не те, що особа звертається опосередковано за захистом власних прав та інтересів, а те, що така особа звертається за захистом прав та інтересів іншої особи. За таким позовом вигодонабувачем виступає, як правило, саме юридична особа, на захист інтересів якої його було подано, а не сам заявник похідного позову – учасник чи кредитор такої юридичної особи.

Розглядаються відмінності між похідним позовом за законодавствами зарубіжних країн та позовами законних представників за законодавством України. Підкреслюється, що в зарубіжній практиці необхідність пред'явлення похідного позову виникає у тому випадку, коли органи юридичної особи, уповноважені діяти від імені останньої без доручення, не зацікавлені в порушенні цивільної справи і винесенні судового рішення, оскільки їхні особисті інтереси суперечать інтересам організації, або із будь-яких інших причин. На сьогодні законодавство в Україні не надає такого права учасникам юридичної особи. На даний час процесуальне законодавство не дозволяє говорити про учасника юридичної особи як про її законного представника. Зокрема, стаття 39 Цивільного процесуального кодексу України передбачає вичерпний перелік осіб, які мають статус законних представників відповідно до цивільного процесуального законодавства, отже, не всі учасники юридичних осіб входять до цього переліку.

З використанням досвіду зарубіжних країн розглядається практична необхідність похідних позовів з метою захисту інтересів інвесторів, учасників та кредиторів юридичних осіб від зловживань з боку осіб, яким довірено управління юридичною особою. Іншими словами, похідний позов є засобом попередження зловживань, коли один учасник цивільного обороту, контролюючи юридичну особу та її органи управління, зменшує активи або в інший спосіб знижує економічну вартість такої юридичної особи і таким чином позбавляє інших осіб, які мають інтереси у такій юридичній особі – невеликих учасників та кредиторів – їхніх інтересів у юридичній особі.

Враховуючи викладене, ознаками похідних позовів можна назвати такі: 1) такі позови подаються однією особою (наприклад, кредитором або учасником юридичної особи) з приводу правовідносин, які виникли між двома або більше особами, та в яких не брав участі заявник позову; 2) заявник позову подає його в інтересах іншої особи, як правило, юридичної особи, учасником або кредитором якої він є; 3) в особи, яка подає позов, відсутні окремі повноваження від самої юридичної особи, безпосередньо в силу норми права; 4) відшкодування за результатами розгляду

позову отримує не особа, яка його подала, а юридична особа, в інтересах якої його подано.

Розглянуто основні можливі класифікації похідних позовів. Зокрема, за ознакою особи, яка подає похідний позов, похідні позови може бути класифіковано на непрямі позови учасників юридичних осіб та непрямі позови кредиторів. За ознакою особи, що виступає як відповідач за похідним позовом, похідні позови може бути класифіковано на позови до посадових осіб органів управління юридичною особою, позови до іншого учасника юридичної особи та позови до третіх осіб. Запропоновано класифікацію за ознакою змісту вимог, які найчастіше пред'являються за похідними позовами на практиці, зокрема на позови про визнання недійсними правочинів, про зобов'язання органів державної влади вчинити певних дій та про стягнення заподіяної юридичній особі неправомірними діями керуючих та третіх осіб шкоди.

Розділ 2. „Міжнародний досвід регулювання подання та розгляду непрямих (похідних) позовів”, який складається з чотирьох підрозділів, присвячений розгляду практики використання похідних позовів у країнах, де такі позови законодавчо визнано. Розглянуто законодавства країн англо-саксонської правової сім'ї, країн континентальної Європи та Азії, судова практика його застосування, теоретичні погляди зарубіжних дослідників на інститут похідного позову.

Підрозділ 2.1. „Роль непрямих (похідних) позовів у корпоративному управлінні” присвячено розгляду місця цієї категорії позовів у відносинах між власниками та менеджерами (керуючими) підприємств у зарубіжній теорії та практиці. Розглядається вплив похідних позовів на практику управління компаніями в індустріально розвинених країнах.

Зазначається, що однією з важливих ознак розвиненої ринкової економіки є поділ у ній функцій володіння економічними активами (функція власності) та управління ними для отримання прибутку (функція управління). Такого поділу неможливо уникнути в умовах розвиненої економіки індустріального та постіндустріального типу. В умовах поділу функцій власності та управління важливою проблемою стає контроль власника активів над тим, хто управляє активами. Практика розвинених індустріальних країн дозволила виробити цілу низку засобів вирішення цієї проблеми. Одним із важливих серед них є похідний позов.

Не випадково, що країни з достатньо розвиненими фондовими ринками визнають у тій чи іншій формі інститут похідного позову, незалежно від того, до якої правової сім'ї належить їхня правова система. Це пояснюється важливістю цього інституту як засобу захисту прав інвесторів, які беруть участь у фондовому ринку, оскільки ступінь розвитку ринку капіталу у борговій та фондовій формі визначає доступність ресурсів для розвитку тієї чи іншої економіки. Адже ринок капіталу є основним джерелом розвитку підприємств, що дозволяє їм отримувати інвестиції у

розвиток їх діяльності, розширення бази виробництва, здійснення інновацій тощо. Ступінь розвитку ринків капіталу безпосередньо залежить від ступеня правової захищеності (не лише в законі, але і в правозастосовчій практиці) прав інвесторів. Для того, щоб інвестори робили свої ресурси доступними на ринку, їм потрібно надати необхідні гарантії того, що отримувачі ресурсів на цих ринках будуть у більшості випадків належним чином виконувати свої зобов'язання.

Похідний позов надає невеликим інвесторам, які є, як правило, міноритарними акціонерами сучасних західних компаній, механізм контролю над діяльністю менеджменту компаній. Оскільки похідний позов надає механізми захисту невеликим акціонерам, він забезпечує контроль над тим, щоб менеджери діяли в інтересах компанії як цілого, а не лише у власних інтересах або інтересах мажоритарного акціонера. Саме тому Принципи корпоративного управління Організації економічного співробітництва та розвитку визначають похідні позови серед одного з важливих засобів захисту прав акціонерів.

У *підрозділі 2.2. „Похідний позов у країнах англо-саксонської правової сім'ї”* викладено основні положення федеральних правил США та права окремих штатів щодо похідних позовів. Розглядаються матеріальні та процесуальні питання теорії та практики подання подібних позовів у США та Великій Британії. Основну увагу приділено праву та судовій практиці штату Делавер, оскільки у ньому зареєстровано більшість великих корпорацій США.

Зазначається, що США є країною, в якій інститут похідного позову набув найбільшого поширення. Розглядаються загальні характеристики правової системи США, які справили вплив на виникнення інституту похідного позову. Зокрема зазначається, що матеріально-правові питання подання похідних позовів на відносини учасників компаній вирішуються за правом штатів, найбільш важливим з яких є право штату Делавер. У той же час, враховуючи, що значна кількість похідних позовів розглядається у федеральних судах США, приділено увагу також відповідним положенням Федеральних правил цивільного процесу.

Розглядається історичне походження похідного позову в англо-саксонському праві. Зокрема, зазначається, що у системах загального англо-саксонського права, у першу чергу у США, проблема поділу власності та контролю в сучасних організаціях є частиною проблеми так званих фидуціарних відносин або зобов'язків. У загальному праві будь-які правові відносини, в яких одна особа зобов'язана діяти на користь іншої особи, є фидуціарними. Фидуціарними відносинами у загальному праві вважаються, наприклад, відносини між засновником управління (трасту) та керуючим трастом, між опікуном та особою, над якою здійснюється опікунство, між агентом та принципалом, між адвокатом та клієнтом, між брокером та клієнтом, а також між корпорацією та її управляючими. Право в США вирізняє дві складові фидуціарних зобов'язань: обов'язок виявляти належне піклування та обов'язок бути лояльним. Отже, якщо перша складова стосується обов'язку при прийнятті рішень

діяти розумно та обережно, то друга складова стосується заборони свідомих дій всупереч інтересам корпорації (дії у власних інтересах або в інтересах третіх осіб). Традиційно у США вважалося, що управляючі акціонерних товариств несуть фідучіарні обов'язки стосовно виключно акціонерів. Однак останнім часом можна спостерігати тенденцію покладати на менеджерів також обов'язки перед кредиторами компанії у разі, якщо компанія за своїм фінансовим станом наближається до ситуації неплатоспроможності.

Звертається увага на походження похідного позову як засобу забезпечення виконання цих обов'язків менеджменту перед акціонерами (останнім часом також кредиторами) корпорацій.

Підкреслюється, що в американському праві похідний позов є альтернативою так званому „прямому” позову акціонера (англ. direct action), тобто позову акціонера на захист належного йому особисто права від його імені. Вважається, що саме похідний позов є основним засобом захисту у корпоративних відносинах, оскільки він дозволяє уникнути можливості подання численних позовів з одного і того ж приводу багатьма акціонерами.

Розглядаються численні матеріально-правові та процедурні особливості подання та розгляду похідних позовів у США. Значна увага приділяється обмеженням, які американське право встановлює на подання похідних позовів з метою досягнення оптимального балансу між інтересами захисту прав акціонерів, з одного боку, та інтересами захисту компаній від численних необґрунтованих позовів – з іншого. Зокрема, розглядаються вимоги права американських штатів про: 1) подання попередньої вимоги позивачем за похідним позовом до ради директорів корпорації, в інтересах якої він має намір подати позов; 2) вимоги про володіння акціями корпорації як на момент події, які стали підставою для позову, так і під час подання і розгляду позову; 3) вимогу позивача, який за похідним позовом міг належним чином захищати також права інших акціонерів; 4) вимогу до позивача внести забезпечення судових витрат у справі, за винятком позивачів які володіють, як правило, більш ніж 5% акцій корпорації, та деякі інші.

Підрозділ 2.3. „Регулювання непрямих (похідних) позовів у законодавстві Російської Федерації” присвячується аналізу основних положень права Російської Федерації, яке стосується питання похідних позовів. Приділено увагу аналізу положень Цивільного кодексу Російської Федерації, який у 1994 р. вперше запровадив інститут похідного позову в Росії. Відповідно до ст. 53 Цивільного кодексу Росії особа, яка в силу закону або установчих документів юридичної особи виступає від її імені, на вимогу засновників (учасників) юридичної особи, якщо інше не передбачено законом або договором, відшкодувати збитки, заподіяні нею юридичній особі. Таким чином, новий Цивільний кодекс Російської Федерації був першим законодавчим актом, який запровадив конструкцію похідного позову в російському законодавстві.

Розглянуто положення Федеральних законів „Про акціонерні товариства” та „Про товариства з обмеженою відповідальністю”, які також передбачають можливість подання похідних позовів. Зазначається, що в законодавстві Росії можна виділити три основні випадки, в яких є можливим подання похідного позову: 1) вимога учасника юридичної особи до осіб, що беруть участь в управлінні юридичною особою, про відшкодування збитків, заподіяних юридичній особі; 2) вимога учасника юридичної особи про визнання недійсним правочину, укладеного юридичною особою; 3) вимога учасника дочірнього товариства до основного товариства про відшкодування збитків, заподіяних дочірньому товариству.

Розглядаються також деякі практичні аспекти використання в Росії похідних позовів, які є новим для цієї держави правовим інститутом. Зазначається, що процесуальне законодавство Росії поки не вирішує численних процесуальних проблем, які виникають при розгляді такої специфічної категорії позовів як позови похідні, хоча численними нормативними актами передбачено право учасників юридичних осіб звертатися з такими позовами.

У підрозділі 2.4. „Непрямі (похідні) позови у праві країн континентальної Європи та Азії” наведено короткий виклад положень права зазначених індустріально розвинених країн з питань похідних позовів. Продемонстровано використання похідного позову в континентальних правових системах (Німеччина, Австрія, Франція), а також у країнах зі змішаною правовою системою (Японія, Ізраїль). Звертається увага на подібності та відмінності в регулюванні питань подання та розгляду похідних позовів між країнами різних правових традицій. Зазначається, що для багатьох країн континентальної традиції права характерним є встановлення мінімальної кількості акцій або частки у капіталі, за наявності якої учасник юридичної особи має право звернутися з похідним позовом на захист інтересів юридичної особи. Такі вимоги спрямовані на попередження подання позовів особами, що мають незначний інтерес у компанії, і в той же час захищають акціонерів, які складають суттєву більшість. Хоча такі вимоги відсутні у Франції, німецьке законодавство вимагає, щоб заявник похідного позову володів як мінімум 1% акцій. У той же час, звертається увага на те, що деякі країни, які традиційно обмежували подання похідних позовів, останнім часом послабили обмеження на їх подання, маючи на меті стимулювати акціонерів до більш активного використання цього механізму. Зокрема, до таких країн відноситься ФРН, де поріг володіння акцій для подання похідного позову було нещодавно знижено з 10 до 1% акцій. Ізраїль у ході комплексної реформи свого законодавства у 2000 р. також полегшив у багатьох випадках подання похідних позовів. Зокрема, нове законодавство передбачає, що похідні позови може бути подано не лише учасниками, але також і кредиторами компаній. Крім того, заявники похідних позовів відповідно до нового законодавства у разі задоволення їх позову мають право отримувати відшкодування витрат на

подання позову за рахунок коштів, стягнених з відповідачів на користь вигодонабувача-компанії.

Розділ 3. „Непрямі (похідні) позови в Україні” який складається з чотирьох підрозділів, присвячено аналізу доцільності запровадження інституту похідного позову та положень законодавства України, які обмежують використання цього інституту в Україні.

Підрозділ 3.1. „Чинне законодавство України та судова практика, що стосуються подання позовів, які мають ознаки непрямих (похідних): загальна характеристика” присвячено загальній характеристиці стану вітчизняного законодавства щодо похідних позовів.

Підрозділ 3.2. „Рішення Конституційного Суду України про охоронюваний законом інтерес, його причини та наслідки для розвитку непрямих (похідних) позовів в Україні” присвячено детальному аналізу рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 р. Конституційний Суд України виніс рішення № 18-рп/2004 за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень ч. 1 ст. 4 Цивільного процесуального кодексу України (1963 року). Розглядаються основні положення рішення у контексті проблеми похідного позову. Відповідно до рішення акціонери мають право звертатися до суду в якості акціонерів лише у справах про “внутрішньокорпоративні” спори, що виникають між ними та господарським товариством, або між ними та іншими учасниками. Однак товариство, як юридична особа, має права та інтереси, відмінні від сукупності індивідуальних інтересів учасників. Тому захист його інтересів здійснюється його представниками або його статутними органами управління. Підкреслено, однак, що відповідно до рішення учасники юридичних осіб можуть звертатися до суду на захист інтересів цих осіб у разі, якщо це прямо передбачено установчими документами юридичної особи.

Досліджено випадки зловживання правом подання позовів учасниками юридичних осіб на захист інтересів цих юридичних осіб, які привели до розгляду Конституційним Судом України цього питання. Досліджується викладена Конституційним Судом України аргументація рішення. Зокрема зазначається, що рішення ґрунтується на недовірі до міноритарних акціонерів як сили, що може позитивно вплинути на корпоративне управління. Розглядається можливість використання рішення Конституційного Суду України для інтерпретації положень чинного Цивільного процесуального кодексу України. Аналіз цього питання приводить до висновку, що рішення може використовуватися, з певними обмеженнями, і на даний час при застосуванні та інтерпретації положень Цивільного процесуального кодексу України 2004 року.

Досліджено також значення рішення Конституційного Суду України для перспектив розвитку інституту похідного позову в Україні. Звертається увага не те, що Конституційний Суд України при прийнятті свого рішення визнав, що проблема

правового захисту індивідуальних інтересів, особливо міноритарних акціонерів, як і виключення можливості зловживання такими інтересами, у сучасному законодавстві України ефективно не вирішена. Міститься висновок, що рішення Конституційного Суду України підкреслило гостроту проблеми похідного позову в Україні та необхідність її законодавчого вирішення.

У підрозділі 3.3. *„Непрямі (похідні) позови учасників юридичних осіб у законодавстві та судовій практиці України”* досліджуються окремі положення законодавства України, які на сьогодні дозволяють учасникам юридичних осіб в Україні подавати позови, які мають ознаки похідних. Детально розглянуто положення цивільного та цивільного процесуального законодавства, які обмежують використання похідних позовів України.

Зазначається, що чинне законодавство України, зокрема Цивільний процесуальний кодекс України, передбачає можливість пред'явлення позовів, які мають ознаки похідних, лише у випадках, прямо передбачених законом, або у випадках, визначених документами про заснування юридичних осіб. Першу можливість передбачено положенням ч. 2 ст. 3 Цивільного процесуального кодексу України, відповідно до якої у випадках, встановлених законом, до суду можуть звертатися органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, або державні чи суспільні інтереси. На другу можливість було вказано у рішенні Конституційного Суду України у справі про охоронюваний законом інтерес. Зроблено висновок, що на даний час в українському законодавстві можливості подання позовів, які мають ознаки похідних, є доволі обмеженими.

На основі даних з Державного реєстру судових рішень проаналізовано практику місцевих, апеляційних та Верховного Суду України із цих питань. Зроблено висновок, що суди навіть після винесення рішення Конституційного Суду у справі про охоронюваний законом інтерес і після набрання чинності новим Цивільним процесуальним кодексом України розглядають у ряді випадків вимоги учасників господарських товариств, які подаються на захист інтересів таких товариств. Однак, така практика в основному існує у справах про визнання правочинів недійсними.

Розглядаються питання підсудності та підвідомчості позовів учасників юридичних осіб, які мають ознаки похідних, за чинним законодавством України. Зокрема, розглядаються випадки подання позовів, які мають ознаки похідних, з метою уникнення подання позовів за належною підсудністю до господарських судів. Зроблено висновок, що належне правове регулювання подання похідних позовів має включати методи попередження зловживання правом подання позову з метою порушення правил підсудності.

Розглядаються законопроектні роботи, що стосуються питання подання позовів, які мають ознаки похідних, в Україні. Зазначається, що законопроектні роботи у цьому напрямку зводяться на сьогодні до включення певних норм, які

передбачають можливість подання похідних позовів акціонерів, до проекту Закону України „Про акціонерні товариства”. Робиться висновок, що недоліком існуючих законопроектних напрацювань є недостатня деталізація пропонованих законодавчих положень, зокрема відсутність положень про процесуальні особливості подання та розгляду похідних позовів.

Підрозділ 3.4. „Непрямі (похідні) позови кредиторів у законодавстві та судовій практиці України” присвячено можливостям подання позовів, які мають ознаки похідних, кредиторами юридичних осіб.

Підкреслено, що в Україні визнається право кредиторів звертатися до суду з позовами про визнання недійсними договорів їхнього боржника, такі позови не розглядаються в теорії цивільного права та процесу як похідні. У судовій практиці вважається, що кредитори звертаються до суду за захистом їх власних прав та інтересів, які порушуються укладеним боржником правочином. У той же час необхідно визнати, що такі позови мають ознаки, які дозволяють віднести їх до похідних: 1) такі позови заявляє одна особа (кредитор) з приводу правовідносин, які виникли між двома іншими особами (боржником та його контрагентом); 2) кредитор, який заявляє позов, не має повноважень від особи, яка уклала оспорюваний договір, тобто діє не як представник; 3) подання таких позовів здійснюється в юридичних інтересах боржника, оскільки самі правочини, які оспорують кредитори, є економічно не вигідними для боржника, спрямовані на погіршення його фінансового або майнового становища (як правило, зменшення його активів); 4) в результаті визнання правочину недійсним та застосування такого наслідку недійсності правочину як реституція, повернення майна або грошових коштів здійснюється боржнику, а не кредитору, який заявив позов. Тобто вигодонабувачем за позовом виступає не його заявник, а інша особа, в інтересах якої він подається. Хоча на практиці правочин боржника, укладений з третьою особою і призводить до зменшення активів боржника, може видаватися таким, що не відповідає інтересам кредиторів, з правової точки зору права, та інтереси кредитора порушуються не в силу укладеного правочину, а в силу зменшення активів боржника. Іншими словами, шкода завдається інтересам кредитора не правочином, укладеним боржником з третьою особою, а тим, що вимогу кредитора не може бути задоволено за рахунок наявного у боржника майна. Таким чином, сформульовано висновок, що вимоги кредитора про визнання недійсним того чи іншого правочину боржника є похідною від інтересу кредитора у збільшенні активів боржника.

ВИСНОВКИ

На підставі здійсненого дослідження сформульовано ряд висновків концептуально-теоретичного та науково-практичного характеру, що забезпечують вирішення основних завдань відповідно до поставленої мети дослідження.

Зазначається, що похідні позови є ефективним засобом захисту інтересів міноритарних учасників та кредиторів юридичних осіб і широко застосовуються в США, Великій Британії, Японії, Франції, Італії, Ізраїлі та більшості інших країн з розвинутою ринковою економікою. На підставі зарубіжного досвіду формулюється висновок, що похідні позови є важливим фактором у покращанні якості корпоративного управління, встановлення принципу рівного підходу до всіх акціонерів. Наявність їх у законодавстві є фактором, який впливає на загальний рівень правового захисту інвесторів, а звідси – впливає на ступінь розвитку фондового ринку держави.

Позови учасників господарських товариств до третіх осіб в інтересах таких товариств, які мають ознаки похідних, не мають на сьогодні можливостей для широкого застосування в Україні в силу відсутності правових норм, які дозволяли б їх, та через те, що Конституційним Судом України у справі про охоронюваний законом інтерес було серйозно обмежено судову практику подання та розгляду таких позовів, яка існувала до прийняття зазначеного рішення Конституційного Суду України.

Розвиток інституту похідного позову учасників юридичних осіб в Україні є можливим у разі внесення відповідних змін до матеріально-правового законодавства, які передбачали б передумови для подання таких позовів, а також до Цивільного процесуального кодексу України щодо особливостей подання та розгляду таких позовів.

Як і в законодавствах деяких інших країн, в Україні є можливим подання позовів кредиторів про визнання недійсними певних угод боржника, які призводять до зменшення розміру активів боржника і таким чином позбавляють кредитора можливості звернути стягнення на такі активи. Такі позови мають ознаки похідних (непрямих) позовів та розглядаються як похідні позови в законодавствах деяких зарубіжних держав, зокрема США і Канади.

Враховуючи важливість похідного позову як різновиду позову в розвиненій ринковій економіці як засобу захисту прав інвесторів, є необхідним вивчення зазначеного різновиду позову в науці цивільного процесуального права, незважаючи на обмежені можливості для застосування зазначеного різновиду позову за чинним законодавством України. Враховуючи все це, сформульовано рекомендацію про включення проблематики непрямих позовів до предметів навчальних курсів та підручників з теорії цивільного процесуального права.

Обґрунтовується необхідність включити норми, які регулювали б питання про право на подання непрямих позовів в акціонерних товариствах до проекту Закону України „Про акціонерні товариства”. При цьому, однак, важливо встановити обмеження на право пред’явлення таких позовів. Зокрема, аргументується необхідність передбачити заходи, які дозволили б подання таких позовів лише тим акціонерам, які мають значний економічний інтерес у товаристві: 1) варто

передбачити, що позов може бути подано акціонером лише до членів органів управління акціонерного товариства, які своїми діями заподіяли шкоди товариству. Такий позов не може бути поданий акціонерами до третіх осіб; 2) за прикладом Російської Федерації необхідно встановити мінімальний розмір частки у товаристві чи іншій юридичній особі, якою має володіти учасник для подання такого позову. Такий мінімальний розмір може складати 1% акцій; 3) за прикладом Японії встановити достатньо значний проміжок часу (наприклад, 6 місяців), протягом якого позивач має бути акціонером до моменту пред'явлення позову; 4) встановити вимогу, що позивач за похідним позовом має бути акціонером на момент вчинення дій чи правочинів, які є підставою для подання позову; 5) варто включити до проекту Закону також диспозитивні норми, які давали б можливість засновникам передбачати в документі про заснування акціонерного товариства, що акціонери такого акціонерного товариства не мають права на подання похідних позовів.

Висувається рекомендація передбачити в Цивільному кодексі України право учасників юридичних осіб подавати позови про відшкодування шкоди, завданої таким юридичним особам особами, які входять до складу органів управління такої юридичної особи, зокрема шляхом вчинення невігідних для юридичної особи угод в інтересах самих керуючих або третіх осіб. У такому положенні Цивільного кодексу України бажано відобразити право засновників юридичних осіб виключити можливість подання таких позовів при прийнятті документа про заснування юридичної особи.

Сформульовано пропозицію про включення до Цивільного кодексу України загальної норми про право кредиторів юридичної або фізичної особи звернутися до суду з позовом про визнання недійсними будь-яких рішень органів юридичної особи-боржника чи будь-яких правочинів боржника фізичної або юридичної особи, які призводять до неплатоспроможності боржника чи до неможливості звернення стягнення на його майно (як у випадках, коли було порушено провадження про банкрутство, так й у випадках, коли таке провадження не було порушено).

Враховуючи викладені вище пропозиції, до Цивільного процесуального кодексу України рекомендується включити норми, які регулювали б особливості процедури подання похідних позовів учасниками юридичних осіб, зокрема акціонерами:

- 1) встановлення жорстких вимог до підсудності таких спорів за місцезнаходженням юридичної особи, в інтересах якої учасник або кредитор подає похідний позов;
- 2) встановлення вимоги для позивачів попередньо, наприклад не менш як за 30 днів до подання позову, пред'явити письмову вимогу самій юридичній особі звернутися до суду з аналогічним позовом;
- 3) заборонити або обмежити застосування заходів забезпечення позову за похідними позовами;
- 4) обмежити можливість подання позовів лише для компаній, що мають певну мінімальну кількість учасників (наприклад, більше 5 учасників).

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Островська Л. А. Рішення Конституційного суду України у справі про охоронюваний законом інтерес та перспективи розвитку похідного позову в Україні // Адвокат. – 2007. – № 7 (82). – С. 11-15.
2. Островська Л. А. Непрямі (похідні) позови у законодавстві зарубіжних країн та їх значення для України // Юриспруденція: теорія і практика. – 2007. – № 7 (33) – С. 37-41.
3. Островська Л. А. Похідний позов як засіб захисту інвесторів: досвід США та перспективи в Україні // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. пр. – Вип. 33. – Одеса: Юрид. л-ра, 2007. – С. 312-317.
4. Островська Л. А. Законопроекти роботи з питання про похідні позови акціонерів // Визначальні тенденції генезису державності і права: Зб. наук. пр. Міжднар. наук.-практ. конф. „Треті Прибузькі юридичні читання” / За заг. ред. В.І. Терентьєва, О. В. Козаченка. – Миколаїв: Вид-во „Іліон”, 2007. – С. 465-467.

АНОТАЦІЯ

Островська Л. А. Непрямі (похідні) позови: міжнародний досвід та законодавство України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2008.

Дисертація присвячена дослідженню й обґрунтуванню теоретичних та практичних питань інституту непрямого (похідного) позову в законодавствах зарубіжних країн та законодавстві України. На основі законодавств та судової практики Великої Британії, Ізраїлю, Німеччини, Росії, США та інших країн надається визначення поняття похідного позову, визначаються його основні характеристики та його місце в загальній теорії позову. Розглядаються положення цивільного та цивільно-процесуального законодавства, а також практика судів України, які стосуються розгляду в Україні спорів учасників та кредиторів юридичних осіб, які мають ознаки похідних позовів. Зроблено ряд пропозицій щодо включення до законодавства України положень, які регулювали б процедуру подання та розгляду похідних позовів учасників та кредиторів юридичних осіб.

Ключові слова: поняття позову, похідний позов, види позовів, господарські товариства, права акціонерів, права кредиторів, порівняльне право.

АННОТАЦИЯ

Островская Л. А. Косвенные (производные) иски: международный опыт и законодательство Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное

право; международное частное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2008.

Диссертация посвящена исследованию и обоснованию теоретических и практических вопросов института косвенного (производного) иска в законодательствах зарубежных стран и законодательстве Украины. На основании законодательств и судебной практики Великобритании, Израиля, Германии, России, США и других стран дается определение понятия производного иска, его основные характеристики и место в общей теории иска. Особое внимание уделяется регулированию права на обращение в суд с производным иском о защите прав юридического лица участников (акционеров) и кредиторов такого лица.

С использованием сравнительно-правовых материалов анализируются практические аспекты использования производного иска и его воздействие на практику корпоративного управления в развитых индустриальных странах. Анализируется роль производного иска как средства защиты интересов миноритарных акционеров в компаниях от нарушений со стороны менеджмента и крупных акционеров.

Рассматриваются положения гражданского и гражданско-процессуального законодательства, а также практика судов Украины относительно рассмотрения исков, имеющих признаки производных. Отдельное внимание уделяется рассмотрению правовых норм, относящихся к производным искам участников хозяйственных обществ и кредиторов. Рассмотрены решение Конституционного Суда Украины об охраняемом законом интересе и его значение для развития института производного иска в Украине. Осуществлен анализ законопроектных работ, относящихся к перспективам признания в Украине производного иска.

Вносится ряд предложений относительно включения в законодательство Украины положений с целью урегулирования процедур подачи и рассмотрения производных исков участников и кредиторов юридических лиц.

Ключевые слова: понятие иска, производный иск, виды исков, хозяйственные общества, права акционеров, права кредиторов, сравнительное право.

SUMMARY

Ostrovsk L. A. Derivative Action in International Experience and Ukrainian Law. – Manuscript.

The dissertation in partial fulfillment of the requirements of the degree of a Candidate of Law Science. – Specialty 12.00.03. – Civil Law and Civil Procedure; Family Law; Private International Law. – Odesa National Academy of Law, Odesa, 2008.

The thesis considers theoretical and practical legal aspects of derivative action in foreign and Ukrainian law. Reviewing the law and practice of Great Britain, Israel, Germany, Russia, the United States and other countries the author analyzes the definition of derivative action, basic characteristics of derivative action, and its place in the general

theory of civil actions. Ukrainian substantive and procedural law related to derivative actions and its application and interpretation in judicial practice are also considered. Amendments to the Ukrainian legislation are proposed to provide detailed regulation of substantive and procedural aspects of derivative actions of shareholders and creditors of legal entities in Ukraine.

Key-words: notion of civil action, derivative action, types of civil actions, business associations, shareholders' rights, creditors' rights, comparative law.